

Мединська Аліна,
старший викладач кафедри теорії і методик
суспільно-гуманітарних дисциплін
Хмельницького ОІППО,
доктор філософії в галузі знань
01 – «Освіта/Педагогіка»

Громадянська компетентність у британському суспільстві та шляхи її інтеграції у систему середньої освіти

У статті розглянуто зарубіжний досвід громадянської компетентності, зокрема, у суспільстві Великої Британії. Простежено шляхи її імплементації у систему середньої освіти. Обґрунтовано доцільність впровадження отриманих результатів у вітчизняному освітньому просторі.

The article considers the foreign experience of civic competence, in particular, in the society of Great Britain. Ways of its intergration in the system of secondary education are traced. The expediency of implementing the obtained results in the domestic educational space is substantiated.

Ключові слова: громадянська компетентність, громадянське суспільство, громадянська освіта, Велика Британія, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, освітній простір, обмін досвідом.

Key words: civic competence, civil society, civic education, Great Britain, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, educational space, exchange of experience

Вступ. У період сьогодення, коли Україна бореться за існування як вільна правова європейська країна, невід'ємною рисою якої є консолідація громадянського суспільства, надважливий напрям сучасного реформування освіти полягає у розвитку громадянської компетентності.

Нині, з розвитком євроінтеграційних процесів під час повномасштабного російського військового вторгнення в Україну, актуальності набуває дослідження ролі громадянської компетентності в суспільстві у зарубіжних країнах. Доцільним, на нашу думку, є досвід Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії – держави, яка у постколоніальний період збудувала мультинаціональне суспільство на демократичних цінностях та є однією з найвідкритіших для України з налагодження міжнародних партнерських зв'язків.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей становлення громадянської компетентності суспільства Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, шляхів її імплементації на середньому освітньому рівні, розробці рекомендацій на основі британського досвіду для України.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про суттєвий доробок вітчизняних та зарубіжних вчених щодо розвитку громадянської компетентності в британській та українській системах освіти. Це питання теоретично обґрунтовано у працях Т. Кравченко, О. Семиди, Н. Лавриченко, М. Гурій, М. Яремовича; Дж. Нельсон, П. Уейд, Д. Керр (J. Nelson, P. Wade, D. Kerr), М. Діковіч, М. Зечевич (M. Diković & M. Zečević), М. Порта (M Peart) та ін.

Однак, нові глобальні та суспільні виклики початку третьої декади XXI-го століття, такі як: пандемія COVID-19, Брексит, повномасштабна військова агресія росії проти України, вимагають переосмислення й генерації нових підходів громадянської освіти та виховання, що до сьогодні не було предметом спеціального дослідження в Україні й зумовлює обґрунтування перспектив використання у вітчизняному освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу. «До реформи 1988 року у Великій Британії соціальне навчання (social education) учнів займало радше периферійні, аніж центральні позиції у шкільному педагогічному процесі, позаяк воно не відносилось ані до так званих предметів ядра», ані основних дисциплін курикулуму» (Лавриченко, n. d.).

У 1990-х роках у Великій Британії та Ірландії відродився інтерес до громадянської освіти, спричинений зобов'язаннями лейбористського уряду щодо процесу деволуції та створення нових законодавчих асамблей у Північній Ірландії, Шотландії та Уельсі. Це викликало поновлення дискусій щодо питань національності, ідентичності та громадянства в кожній із країн, що входять до складу Сполученого Королівства. Поряд з цим, у кожній із цих юрисдикцій зростає занепокоєння щодо розуміння того, як почуття громадянства може бути підтримано в контексті зростання соціального, культурного та політичного розмаїття.

З точки зору конституційного статусу, Північна Ірландія є частиною Великої Британії, але географічно – острова Ірландія. З історичних та політичних причин, присутнє тут юніоністське та лоялістське населення (переважно протестанти) бажає залишитися частиною Сполученого Королівства, проте націоналісти та республіканці (переважно католики) прагнуть бути частиною об'єднаної Ірландії. Конкуруюча лояльність між британською та ірландською ідентичністю була характерною рисою насильницького конфлікту в Північній Ірландії протягом останніх 30 років минулого століття. Однак, Белфастська угода (Страсна п'ятниця) у квітні 1998 року призвела до встановлення нових демократичних структур, що привело до компромісу для обох сторін (Northern Ireland Office, 10 квітня 1998).

Варто зазначити, що британське суспільство того часу розвивалося в рамках спільних об'єднаних європейських демократичних цінностей. У 1999-му році Рада Європи провела масштабне дослідження стану демократичного громадянства серед учнів 14 років в країнах-членах (Hoskins, Villalba, Van Nijlen & Barber 2008).

Вказана інституція виступала за суттєвішу присутність освіти для демократичного громадянства в європейських школах. Було розглянуто та розроблено концепції та компетенції для освітніх систем з можливістю включення їх, як більш ефективних, до шкільних програм. Потреба в освітніх програмах для демократичного громадянства була нагальною. Події в Північній Ірландії, на Балканах, Близькому Сході та в багатьох інших місцях більшою або меншою мірою очевидного конфлікту означали важливість сприяння демократії та взаєморозумінню між людьми. Отже, для досягнення цієї мети система середньої освіти повинна була відігравати ключову роль у навчанні демократії (Print, Ørnstrøm & Nielsen, Jun., 2002).

В Англії в 1998 році Консультативна група з питань громадянства під головуванням професора Бернарда Кріка опублікувала свій остаточний звіт «Освіта для громадянства та викладання демократії в школах» (Crick, 1998).

Одним із результатів роботи стало запровадження громадянської освіти для учнів у всіх школах з вересня 2000 року для дітей віком від 5 до 11 років, а з вересня 2002 року – для дітей віком від 11 до 16 років. Навчальна програма англійського громадянства складається з трьох основних напрямків: соціальна та моральна відповідальність; участь громади; політична грамотність.

Проте школи зіткнулися з численними труднощами під час впровадження нової навчальної програми; наприклад, було мало спеціалістів-предметників, було передбачено п'ять відсотків уже перенавантаженого шкільного розкладу, а також виникла плутанина щодо суті предмету (Harris, 2017). Деякі школи викладали його як окрему дисципліну, але більшість, щоб знайти місце в навчальному плані, поєднували з особистісною, соціальною, медичною та економічною освітою, залучаючи вчителів-неспеціалістів. Отже, у такий спосіб, учнями уповільнювалося засвоєння знань та розуміння питань громадянства.

Протягом першої декади III-го тисячоліття предмет «Громадянство», включений до національного курикулуму, активно дискутується та критикується на різних освітянських, наукових та політичних майданчиках. Обговорюється питання впливу освіти на активне громадянство, практичне застосування набутих знань, а також заохочення молодих людей до активної громадської діяльності. (Keating, Kerr, Lopes, Featherstone & Benton, 2009)

Враховуючи важливість імплементації громадянського виховання, Національною Фундацією Досліджень Освіти було проведено масштабний довготривалий моніторинг з 2002 по 2010 рр. Понад 24 000 учнів із 169 шкіл опитано у 2002/3, 2005, 2007 та 2009 роках

протягом навчання в школі. Додатково 2500 учням кожні два роки надсилалися анкети для визначення думки інших шкіл, які не брали участі в лонгitudному дослідженні, а також кожні два роки у 12 школах проводилися інтерв'ю з персоналом і вчителями. Частково дослідження було націлено на те, як школи впроваджували нову навчальну програму, але звіти за 2003 (Kerr et al.), 2006 (Ireland, Kerr, Lopes, Nelson & Cleaver), 2008 (Benton et al.) і 2010 (Keating, Kerr, Benton, Mundy & Lopes) зосереджувалися на ставленні молоді до громадянства, та суспільної діяльності й глибокому розумінню мислення і досвіду першого покоління студентів для здобуття обов'язкової громадянської освіти.

За результатами проведеного дослідження, тільки приблизно чверть вважали себе достатньо обізнаними, майже дві третини стверджували, що володіли знаннями у деякій мірі, тоді як решта констатували брак будь-яких знань (Harris, 2017). Висновки проведеної роботи вказали на необхідність подальших дій з розвитку громадянської компетентності суспільства.

Значну роль у розв'язанні вищезазначеної проблеми Великої Британії відіграло прийняття Радою Європи у 2010 році «Хартії про виховання демократичної громадянськості і навчання правам людини», підписану 47-ма державами-членами. У 2012 році матеріали було адаптовано для дітей і підлітків у віці від 12 до 15 років під назвою «Хартія для всіх». «Демократія та права людини починаються з нас – «Хартія для всіх» пояснює Хартію Ради Європи про громадянство та освіту з прав людини у веселій та дружній формі. До видання входять брошура для дітей, методичні рекомендації для вчителів і плакат. Виставка «Демократія та права людини починаються з нас» висвітлює ключові послання «Хартії для всіх». П'ять знятих мультфільмів відображають уявлення дітей про демократію та права людини в школі й мають на меті викладення деяких ключових принципів Хартії Ради Європи в гумористичній формі» (Council of Europe, 2011).

Згодом, 29 червня 2017 року Палатою Лордів Парламенту Сполученого Королівства був призначений Спеціальний комітет з питань громадянства та громадської активності з дорученням розглянути вказані питання. У доповіді новоствореного комітету від 2018 року «Зв'язки, що поєднують громадянство та громадянську активність у XXI-му столітті» було визначено цінності громадянства, головні засади інтеграції громадянської освіти, роль та зростання впливу Національної Громадянської Служби (далі – NCS), волонтерство як головний чинник об'єднання громадського суспільства, поліпшення зв'язків між закладами освіти та урядовими інституціями як залучення до демократії, переваги інтеграції різних верств населення через участь у громадських заходах, нову стратегію вивчення та використання англійської мови для носіїв інших мов. До головних критеріїв отримання громадянства включено не тільки обов'язкове покращення володіння англійською мовою до належного рівня та проживання на території певний період часу, але й активна громадська діяльність (House of Lords, 2018).

Нині, інтеграція громадянської компетентності в систему середньої освіти орієнтована на рекомендації Комітету Зв'язків Палати Лордів, який призначається для консультування Палати з питань ресурсів, необхідних для роботи обраних комітетів. Цей орган розглядає запити до Спеціальних комітетів, готує доповідь Палаті з рекомендаціями, забезпечує ефективну координацію між двома палатами та ін.

У найновішому, 5-му, звіті комітету «Зв'язки, що поєднують громадянство та громадянську активність у XXI-му столітті» від 29 березня 2022 року у частині шкільної освіти зазначено наступне:

– Можливості громадянської освіти та громадянської активності є важливою частиною добре функціонуючого демократичного суспільства. Уряд має забезпечити відповідні інвестиції для ефективності координації громадянського виховання та ініціатив громадянської активності, а громадянська освіта включена в політику підвищення рівня обізнаності громад. Її роль має розглядається у контексті боротьби з фейковими новинами, теоріями змови й відчуттям безправності.

- Уряд має відновити стипендії для вчителів громадянства на 2023–24 н.р. Стипендії повинні залишатися, доки не буде еквівалентної кількості підготовлених спеціалістів для забезпечення, принаймні одного, у кожній загальноосвітній школі.

- Уряд також повинен поставити мету щодо перепідготовки не менше одного вчителя громадянства в кожній початковій школі.

- Комітет рекомендує негайно відновити збір даних про вчителів-стажерів громадянства.

- Комітет схвалює зобов'язання NCS покращити «свої стосунки з молодіжним сектором...». У світлі отриманих доказів важливості раннього залучення до громадянської освіти, Комітет рекомендує NCS розширити цільову аудиторію (наразі 16–17 років) до ключових етапів 3 і 4 (11–18 років) і розвивати партнерство, працюючи з організаціями, створеними для роботи з дітьми на ключових етапах 1 і 2 (5-11 років).

- Комітет вважає, що NCS може додати особливої цінності роботі закладів освіти з учнями, які потребують додаткового супроводу, як частині програми покращення рівня викладання (House of Lords, 2022).

Отже, незважаючи на те, що Велика Британія не має тривалого досвіду у провадженні громадянського виховання, нею здобуто всесвітню репутацію країни, яка просуває парламентську демократію.

Варто додати, що, окрім вищезгаданих інституцій, існує низка стейкхолдерів, які з 2002 року приділяють особливу увагу громадянській освіті. Серед них: неурядові організації, такі як Фундація Громадянства (англ. – «Citizenship Foundation (CF)» (нещодавно змінена на «Молоді Громадяни» (англ. – Young Citizens (YC)), Міжнародна амністія (англ. – Amnesty International), UNICEF, CND, Oxfam і Червоний Хрест; професійні організації та мережі, такі як Асоціація Викладачів Громадянства (англ. – Association for Citizenship Teaching (ACT)) й Citized, мережа викладачів і дослідників; екзаменаційні комісії розробляють оцінювання громадянської компетентності на рівні GCSE у віці 16 років; та органи, пов'язані з урядом і політикою, такі як Служба парламентської освіти та Експертна група Департаменту освіти Сполученого Королівства з питань громадянства.

З вищенаведеного, можемо констатувати наступні характерні риси розвитку громадянської компетентності британського суспільства, які можуть слугувати рекомендаціями для України: пролонговане дослідження сучасного стану серед учасників освітнього процесу різних рівнів; виховання громадянськості на основі Хартії Ради Європи про громадянство та освіту з прав людини, використовуючи в освітньому процесі «Хартію для всіх» – методичні матеріали, адаптовані для дітей та підлітків; популяризація підготовки вчителів громадянської освіти, у тому числі, шляхом фінансового заохочення; співпраця закладів освіти з громадськими організаціями, популяризація волонтерства серед учнів; включення предмету «громадянська освіта» до зовнішнього незалежного оцінювання. Окрім того, вибрані тези Белфастської угоди від 1998 року, можуть бути прикладом для реінтеграції Криму та інших окупованих росією територій України.

Висновки. У проведеному дослідженні простежено процес становлення громадянської компетентності в Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії, а також шляхи її інтеграції у систему середньої освіти. Виявлено кроки з впровадження предмета «громадянська освіта» на засадах міжнародних зв'язків, внутрішнього моніторингу та співпраці громадських та урядових інституцій. Схарактеризовані особливості становлення громадянської компетентності в британському освітньому просторі в сучасний період можуть слугувати джерелом продукування прогресивних ідей для подальшої консолідації українського громадянського суспільства й ефективної імплементації їх у галузь освіти України.

Список використаних джерел та літератури

1. Лавриченко, Н. (n. d.). Світоглядні витоки й орієнтири шкільного громадянознавства у Великій Британії. *Педагогічна теорія і практика: світовий контекст*. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/poviv_ped_stydii/2011/2011_3_2.pdf. (Дата звернення: 12.05.2023)
2. Council of Europe (2011). *Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*, URL: <http://book.coe.int/EN/ficheouvrage.php?>

action=ajoutepdf&idaction=2552&valueaction=101548&quantite=1&PAGEID=36&lang=EN&produit_aliasid=2552.
(Дата звернення: 30.04.2023).

3. Crick, B. (1998). *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools: final report of the Advisory Group on Citizenship 22 September 1998*, London: Qualifications and Curriculum Authority

4. Department for Education, (2011). *The Framework for the National Curriculum. A report by the Expert Panel for the National Curriculum review*. (London: Department for Education). URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/175439/NCR-Expert_Panel_Report.pdf. (Дата звернення: 13.05.2023)

5. Harris, R. (2017) Exploring youth civic engagement: a view from England. In: Broom, C. (ed.) *Youth Civic Engagement in a Globalized World : Citizenship Education in Comparative Perspective. Palgrave studies in global citizenship education and democracy. Palgrave Macmillan, New York*, pp. 37-58. ISBN 9781137565327 doi: <https://doi.org/10.1057/978-1-137-56533-4>

6. Hoskins, B, Villalba, E., Van Nijlen, D., Barber, C. (2008). Measuring Civic Competence in Europe. *The Proceedings of IRC*. URL: https://www.iea.nl/sites/default/files/2019-04/IRC2008_Hoskins_Villalba_etal.pdf (Дата звернення: 20.05.2023)

7. House of Lords (2018). *The Ties that Bind: Citizenship and Civic Engagement in the 21st Century (5th Report of Session 2021–22)*. London. (Дата публікації: 18.04.2018).

8. House of Lords. (2022). *The Ties that Bind: Citizenship and Civic Engagement in the 21st Century (Report of Session 2017–19). Follow-up report*. London. (Дата публікації: 29.03.2022).

9. Janmaat, J.G. (2013). Civic Competences. In: Print, M., Lange, D. (eds) *Civic Education and Competences for Engaging Citizens in Democracies. Civic and Political Education, vol 3. SensePublishers, Rotterdam*. https://doi.org/10.1007/978-94-6209-172-6_5

10. Keating, A., Kerr, D., Benton, T., Mundy, E. & Lopes, J. (2010). Citizenship education in England 2001-2010: young people's practices and prospects for the future: *the eighth and final report from the Citizenship Education Longitudinal Study (CELS)*. London: Department for Education.

11. Keating, A., Kerr, D., Lopes, J., Featherstone, G. & Benton, T. (2009). Embedding citizenship education in secondary schools in England (2002-08): *Citizenship education longitudinal study seventh annual report*. London: Department for Children, Schools and Families.

12. Kerr, D. (2005). England's teenagers fail the patriotic test: the lessons from England's participation in the IEA Civic Education Survey. In S. Wilde (Ed.), *Political and Citizenship Education*, pp. 29-47. Didcot: Symposium Books.

13. Kerr, D., Cleaver, E., Ireland, E. & Blenkinsop, S. (2003). *Citizenship Education. Longitudinal Study First CrossSectional Survey 2001-2002*. Nottingham.

14. Kerr, D., Lopes, J., Nelson, J., White, K., Cleaver, E. & Benton, T. (2007). Vision versus pragmatism: citizenship in the secondary school curriculum in England. *Citizenship education longitudinal study: fifth annual report*. London: Department for Education and Skills

15. Kerr, D., McCarthy S. & Smith, A. (Jun., 2002). Education in England, Ireland and Northern Ireland. *European Journal of Education. Citizenship Vol. 37, No. 2*, pp. 179-191 (13 pages)

16. Northern Ireland Office, (10 April 1998). *The Belfast Agreement: An Agreement Reached at the Multi-Party Talks on Northern Ireland*, 36 pages. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1034123/The_Belfast_Agreement_An_Agreement_Reached_at_the_Multi-Party_Talks_on_Northern_Ireland.pdf (Дата звернення: 10.05.2023).

17. Print, M., Ørnstrøm, S. and Nielsen, N. S. (Jun., 2002). Education for Democratic Processes in Schools and Classrooms, *European Journal of Education. Vol. 37, No. 2*, pp. 193-210 (18 pages).

18. Weinberg, J. orcid.org/0000-0001-7395-724X and Flinders, M. (2019) Improving Citizenship Education. In: Tam, H., (ed.) *Whose Government Is It? The Renewal of State Citizen Cooperation. Bristol University Press*, Bristol, pp. 177-194. ISBN 9781529200935

Нечипорук Ольга,
музичний керівник
Дунаєвецького закладу дошкільної освіти №1 «Ромашка»
Дунаєвецького міської ради
Хмельницької області

Виховання громадянських почуттів у дітей дошкільного віку засобами музичного виховання

У статті висвітлено питання формування соціально-громадянської компетентності у дітей дошкільного віку за Державним стандартом дошкільної освіти,